

8. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2471.
9. Про Уповноваженого з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року №776/97-ВР // Офіційний вісник України. – 1998. – № 1. – Ст. 5.
10. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02 червня 2011 року № 3460-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
11. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
12. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 року № 742-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
13. Цивільний процесуальний кодексу України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
14. Стефанчук М. Втілення європейських стандартів діяльності прокуратури поза сферою кримінальної юстиції у національному законодавстві України / М. Стефанчук // Вісник прокуратури. – 2015. – № 3 (165). – С. 12–26.
15. Стефанчук М. Проблеми застосування нового законодавства щодо представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді / М. Стефанчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 5 (38). – С. 19–26.
16. Блажівський Є. Функції прокуратури України: відповідність європейським стандартам / Є. Блажівський // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 1 (39). – С. 21–28.

ЧЕРНІЄНКО А. О.,

аспірант

(Національна академія прокуратури
України)

УДК 343.13

ТЯЖКА ХВОРОБА ЗАСУДЖЕНОГО, ЯКА ПЕРЕШКОДЖАЄ ВІДБУВАННЮ ПОКАРАННЯ, ЯК ПІДСТАВА ВІДСТРОЧКИ ВИКОНАННЯ ВИРОКУ

У статті проаналізовано наукові праці та норми законодавства, що стосуються тяжкої хвороби, яка перешкоджає відбуванню покарання, як підстави відстрочки виконання вироку. Визначено основні ознаки, а також своє бачення сутності цієї підстави.

Ключові слова: кримінальний процес, виконання судових рішень, відстрочка виконання вироку, тяжка хвороба, яка перешкоджає відбуванню покарання.

В статье проанализированы научные работы и нормы законодательства, касающиеся тяжелой болезни, которая препятствует отбыванию наказания, как основания отсрочки исполнения приговора. Установлены элементы, а также свое понимание сущности данного основания.

Ключевые слова: криминальный процесс, исполнение судебных решений, отсрочка исполнения приговора, тяжелая болезнь, которая препятствует отбыванию наказания.



The article analyzes the scientific work and the rules of law that apply to severe illness as a reason for postponing of execution of verdict. Installed its basic elements and own understanding of essence of this reason.

Key words: *criminal process, enforcement of court decisions, postponement of execution of verdict, serious illness that prevents service of sentence.*

Вступ. Застосування відстрочки виконання вироку за умови тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, є відповідальним процесуальним моментом. Адже правильне застосування такої підстави потребує розуміння всіх складових елементів, які у своїй сукупності свідчитимуть про реальну тяжкість хвороби, а також той факт, що вона перешкоджає відбуванню покарання.

Постановка завдання. Відстрочка виконання вироку в разі тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, певною мірою досліджувалась такими вченими: Ю.М. Белозеровим, В.М. Бібіло, Є.А. Матвієнком, В.В. Ніколюком, І.Д. Перловим, М.К. Свиридовим, І.Я. Фойницьким та іншими. Водночас розкриття сутності цієї підстави, а також її обов'язкових складових елементів є актуальним і сьогодні. Це обумовлено тим, що зазначена підстава передбачена в ст. 536 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1], проте потребує звернення до нормативних актів у галузі охорони здоров'я, які в загальному вигляді регулюють питання хвороби як такої. Саме тому метою цієї статті є розкриття сутності такої підстави відстрочки виконання вироку, як «тяжка хвороба засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання».

Результати дослідження. На шляху до гуманізації кримінального правосуддя введені нові правові інститути та дещо змінені раніше існуючі, пріоритетом яких є основоположні права людини. Не даремно в ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю [2]. Таким чином, реалізація відстрочки виконання вироку на підставі тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, має велике практичне значення, оскільки є проявом гуманного ставлення до засудженого.

Так, розкриваючи сутність цієї підстави для відстрочки виконання вироку, звернемо увагу на її законодавче закріплення, зокрема п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України. Зазначена норма містить три обов'язкові складові елементи: 1) для існування цієї підстави передусім необхідно, щоб особа набула статусу засудженої та призначене судом покарання передбачало можливість застосування ст. 536 КПК України; 2) засуджена особа повинна захворіти на тяжку хворобу; 3) така хвороба мусить перешкоджати відбуванню покарання. Ці елементи є взаємопов'язаними, відсутність хоча б одного з них виключає можливість для застосування відстрочки виконання вироку.

Однак якщо перша складова цієї норми не викликає занепокоєння, оскільки в ст. 536 КПК України чітко зазначені умови застосування до засудженої особи такого правового інституту, то інші елементи, які безпосередньо стосуються встановлення тяжкості хвороби та її перешкоджання у відбуванні покарання, є дискусійними, оскільки потребують спеціальних знань у медичній галузі, а також взаємодії з лікувальними установами, які надають висновок щодо тяжкості хвороби, перебігу лікування тощо. З урахуванням зазначених особливостей визначимо, по-перше, що слід розуміти під тяжкою хворобою, по-друге, як з'ясувати чи перешкоджає вона відбуванню покарання, по-третє, як встановити час, протягом якого засуджений не зможе відбувати покарання, по-четверте, якими документами повинні бути підтверджені зазначені факти.

Оскільки норми КПК України не надають чітких відповідей на вказані питання, слід звернутися до поглядів дослідників інституту відстрочки виконання вироку, які приділяли уваги такій підставі, як тяжка хвороба, що перешкоджає відбуванню покарання.

Отже, досліджуючи сутність розуміння «тяжкої хвороби», відзначимо працю І.Я. Фойницького, який хоча не розкриває цього, проте слушно зауважує на тому, що під



такою підставою слід розуміти не тільки фізичну, але й психічну хворобу засудженої особи [3, с. 546]. Дійсно, п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України не розмежує хворобу на види та використовує загальний термін «тяжка хвороба». Таке трактування позбавляє учасників судового розгляду правильного розуміння про яку хворобу йде мова. Проте ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» виділяє як фізичну, так і психічну хвороби [4]. Положення цього закону повинні бути враховані в практичній діяльності, оскільки ч. 1 ст. 9 КПК України наголошує на тому, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий та інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог й інших актів законодавства. Крім того, ч. 2 ст. 1 КПК України зазначає, що Кримінальне процесуальне законодавство нашої країни складається, крім зазначених у цій статті джерел, також з інших законів України. Таким чином, з урахуванням законодавчого обґрунтування вважаємо, що під «тяжкою хворобою», яка зазначено в п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України, слід розуміти або фізичну, або психічну хвороби.

Не надає визначення поняттю «тяжка хвороба», проте пов'язує з наділенням її відповідних рис В.М. Бібіло. Автор зазначає: «Якщо засуджена особа захворіла на тяжку хворобу, проте її стан не перешкоджає відбуванню покарання, то суд не має право застосовувати відстрочку виконання вироку». Встановлення дійсності перешкоджання цієї хвороби відбуттю покарання науковець відносить до компетенції суду [5, с. 71]. Аналіз такого погляду дає можливість стверджувати, що автор розкриває поняття «тяжка хвороба» через її основну особливість – перешкоджання відбуванню покарання. Це свідчить про те, що наявності виключно тяжкої хвороби засудженої є недостатньо для застосування відстрочки, однак якщо така хвороба дійсно перешкоджає відбуттю покарання, то суд має право відкласти виконання вироку до її видужання.

Підсумовуючи розкриття поняття «тяжка хвороба», укажемо, що на законодавчому рівні як у галузі медицини, так і в нормах кримінального процесуального права воно не розкрито. Проте, як вже зазначалось вище, під цим терміном слід розуміти як психічну, так і фізичну хвороби. Крім того, на думку вказаних учених, визначення того, чи є ця хвороба тяжкою, належить до компетенції суду, а обов'язковою умовою її використання для відстрочки виконання вироку є те, що така хвороба повинна перешкоджати відбуттю покарання.

Ще однією юридичною складовою досліджуваної нами підстави є встановлення того факту, що хвороба перешкоджає відбуванню покарання. Як уже зазначалось вище, це питання належить до компетенції суду. Проте для правильного встановлення цих обставин необхідно визначитись із деякими особливостями. Першою з яких є встановлення доцільності відкладення виконання вироку. Тобто наявні матеріали, які надані до суду на підтвердження тяжкої хвороби засудженого, у своїй сукупності повинні свідчити про необхідність відкладення виконання вироку. Другою та ключовою особливістю є обґрунтованість надання можливості засудженій особі проходити лікування поза межами установи виконання покарань та без позбавлення волі на цей строк до її видужання, адже відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України засуджений має право на охорону здоров'я, яка забезпечується системою медико-санітарних й оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних і платних форм медичної допомоги [6]. Тобто навіть в умовах ізоляції від суспільства засуджена особа не позбавлена медичного лікування.

Тому для дослідження таких особливостей звернемося до аналізу рішень суду, які застосовували або відмовляли в застосуванні відстрочки із цієї підстави. Забігаючи наперед, зазначимо, що сутність цих рішень вказує на суперечливі моменти з приводу того, де особа повинна проходити лікування.

Так, ухвалою Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 11 жовтня 2013 року [7] відмовлено в задоволенні клопотання засудженого про відстрочку виконання вироку. Судом встановлено, що, по-перше, особа перебуває на стаціонарному лікуванні та обстеженні в Хмельницькому обласному протитуберкульозному диспансері, за висновками якого загальний стан хворого оцінюється як задовільний, а хвороба не входить до перелі-



ку хвороб, які перешкоджають відбуванню покарання у вигляді позбавлення волі; по-друге, кваліфікована медична допомога щодо лікування вказаного захворювання може бути надана в спеціалізованих лікарнях установ виконання покарань; по-третє, будь-яких даних, які б свідчили про наявність тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, останнім суду не представлено, не встановлено таких і судом; по-четверте, суд враховував й те, що відстрочка виконання вироку вже застосовувалась за попередньою судимістю засудженого, проте останній під час цієї відстрочки вчинив новий злочин, що свідчить про зловживання правом на відстрочку виконання вироку суду та його небажання стати на шлях виправлення.

З наведеного стає зрозуміло, що, приймаючи рішення про надання відстрочки виконання вироку, суд враховував такі обставини: 1) хворобу засудженого; 2) відомості з лікарні щодо загального стану захворювання; 3) можливість надання необхідної медичної допомоги в ізоляції від суспільства; 4) перелік захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання [8].

Водночас протилежним є рішення Комсомольського районного суду м. Херсона [9], який застосував до засудженого відстрочку виконання вироку у зв'язку з перебуванням на стаціонарному лікуванні в Херсонському обласному тубдиспансері строком на 10 місяців. Суд, ухвалюючи таке рішення, урахував позицію прокурора, який не заперечував проти задоволення заяви засудженого, а також матеріали справи, з яких вбачається, що засуджена особа перебуває на стаціонарному лікуванні в Комунальному закладі «Херсонський обласний протитуберкульозний диспансер» Херсонської обласної ради з діагнозом туберкульозний спондиліт, планове лікування якого становить до 10 місяців. Тобто, на відміну від попереднього рішення, цим судом не досліджувались такі обставини: по-перше, чи є ця хвороба дійсно тяжкою та чи перешкоджає вона відбуванню покарання; по-друге, чи можливо було надати необхідну медичну допомогу в установі виконання покарань; по-третє, інші обставини, які б свідчили про доцільність застосування до засудженої цього правового інституту.

Аналіз указаних рішень суду свідчить про відсутність єдиного підходу до застосування цієї підстави відстрочки виконання вироку, оскільки суди по-різному визначають наявність тяжкою хвороби, яка нібито перешкоджає відбуванню покарання.

Підсумовуючи дослідження цієї юридичної складової, укажемо, що для її встановлення потрібно впевнитись у тому, що медичне лікування, яке потребує засуджений, не може бути надано в спеціалізованих лікарнях установ виконання покарань. У протилежному випадку до особи не повинна бути застосована відстрочка виконання вироку.

Наряду з вказаними особливостями застосування цього правового інституту в практичній діяльності виникає й інше актуальне питання: як встановити, протягом якого часу засуджений не зможе відбувати покарання.

Одразу зазначимо позицію І.А. Семенюти [10], який, досліджуючи процесуальну сторону цієї підстави, зокрема проблематику її доказування в практичній діяльності, наголошує на тому, що для застосування відстрочки виконання вироку в разі тяжкої хвороби необхідно звернути на її складові елементи, до яких належить і той факт, що хвороба повинна бути виліковною. Таку позицію автор обґрунтовує конструкцією п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України, яка визначає термін відстрочення – до видужання засудженого.

Іншої позиції притримуються Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий та Ю.М. Дьомін, які висловлюють свої роз'яснення ст. 536 КПК України в науково-практичному коментарі. Вони зазначають, що після прийняття рішення про відстрочку виконання вироку суд повинен періодично перевіряти через лікувальний заклад стан здоров'я засудженого й у разі його повного одужання або зміни стану здоров'я до такого, який не перешкоджатиме відбуванню покарання, вжити заходів для звернення вироку до виконання [11, с. 447]. Частково погоджуючись, додамо, що було б доцільніше зробити такий обов'язок взаємним, тобто покласти й на лікувальний заклад, у якому засуджений проходить лікування, обов'язок сповіщення про вказані факти. Це надасть змогу більш оперативно встановити момент, коли зникнуть обставини задля приведення вироку до виконання.



Аналіз цих думок указує на те, що хоча й норма статті передбачає термін відстрочення виконання вироку «до його видужання», проте коментар до цієї норми пов'язує такий строк із відсутністю обставин, які свідчили про неможливість засудженої особи відбувати покарання. Однак передбачити строк настання покращення стану здоров'я під час винесення ухвали суду про відстрочення виконання вироку є неможливим, а тому й виникає необхідність у взаємному слідкуванні за перебігом лікування особи між судом, який виніс це рішення, та медичним закладом, у якому особа отримує допомогу.

Слушні думки із цього приводу висловлює М.К. Свиридов. Автор зазначає, що визначити такий строк не є можливим, оскільки він залежить не від розсуду суду, а від перебігу хвороби. Таким чином, як зазначає науковець, суди чинять по-різному: покладають обов'язок на засудженого доповісти про закінчення хвороби або час від часу направляють запити до лікувального закладу. Проте автор зауважує: «Неважко помітити, що і той, і інший спосіб навряд чи надійно забезпечують своєчасне звернення вироку до виконання. Доцільно закріпити єдиний порядок: обов'язок своєчасно повідомляти суду про одужання засудженої покласти на посадових осіб лікувального закладу, де він перебуває на лікуванні. Такий порядок, доповнений активним контролем суду, буде більш надійною гарантією правильного визначення терміну припинення дії відстрочки виконання вироку» [12, с. 128]. Тобто вченим пропонується встановлення чіткого механізму слідкування за перебігом лікування засудженої особи, а також своєчасного сповіщення про покращення стану здоров'я та відсутність ознак, які в минулому перешкоджали відбуттю покарання, що, на нашу думку, значно покращить реалізацію цієї підстави в практичному житті.

З наведених думок щодо встановлення строку, протягом якого особа не зможе відбувати покарання, стає зрозуміло, що його встановлення є неможливим. Мову, мабуть, треба вести про термін лікування, який потрібен засудженому. При цьому, на нашу думку, визначення такого строку напряду залежить від іншої складової – перешкоджання відбуванню покарання. А тому суд, застосовуючи відстрочку виконання вироку, на цій підставі повинен слідкувати за перебігом лікування та в разі покращення стану здоров'я, який свідчить про можливість особи відбувати покарання, ужити заходів для звернення вироку до виконання.

Іншою важливою складовою цієї підстави для відстрочки виконання вироку є документальне підтвердження того факту, що хвороба є тяжкою та дійсно перешкоджає відбуванню покарання. Хоча така ознака не передбачається ст. 536 КПК України, проте є логічною та обов'язковою умовою в практичній реалізації. Із цього приводу деякі науковці зазначають, що наявність хвороби та її характер повинні підтверджуватись відповідними медичними документами.

Значної уваги цій ознаці приділяє Є.А. Матвієнко, який указує, що відомості про характер захворювання суд отримує від пред'явлених йому медичних документів, які належним чином засвідчені. У цих документах, на думку автора, повинні міститися дані про захворювання, його проходження, імовірну тривалість, а також вид лікування, якого потребує засуджений. Автор також зазначає, що в разі виникнення сумнівів щодо правильності встановлення діагнозу, повноти та обґрунтованості зроблених висновків або ж достовірності документів про стан здоров'я засудженого суд має право призначити судово-медичну експертизу [13, с. 60].

І.Д. Перлов зазначає, що суд повинен перевіряти правильність медичних довідок про стан здоров'я засудженого, представлених до суду як підстава для застосування відстрочки. Дослідник зазначає про випадки, коли до суду надаються фіктивні довідки або ж у ній неправильно вказують, що хвороба в дійсності перешкоджає відбуванню покарання, тоді як вона не виключає таку можливість. Для цього суд має право залучити лікаря для виконання повторного медичного обстеження та перевірки правильності виданої медичної довідки [14, с. 61].

Проаналізувавши вказані погляди вчених, додамо, що документальне підтвердження тяжкості хвороби та свідчення того, що вона дійсно перешкоджає відбуванню покарання, є ключовим моментом застосування відстрочки на цій підставі. На нашу думку, для відсутно-



сті плутанини та різного тлумачення цієї підстави таке підтвердження повинно мати форму висновку спеціальної лікарської комісії про медичний огляд засудженого [8], у якому буде зазначено, чи є хвороба засудженого тяжкою та чи перешкоджає вона відбуттю покарання з необхідними уточненнями. Проте в разі виникнення сумнівів щодо достовірності наданого висновку суд повинен використовувати своє право щодо проведення судово-медичної експертизи.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, укажемо, що для повноцінного існування та реалізації тяжкої хвороби як підстави для відстрочки виконання вироку необхідно реалізувати такі аспекти: 1) закріпити на законодавчому рівні єдину термінологію поняття «тяжка хвороба»; 2) під указаним поняттям у контексті п. 1 ч. 1 ст. 536 КПК України розуміти як фізичну, так і психічну хвороби; 3) встановити єдиний підхід до застосування судами цієї підстави відстрочки виконання вироку; 4) налагодити чіткий механізм взаємовідносин між судом та лікувальним закладом, де засуджена особа отримує допомогу; 5) акцентувати увагу на документальному підтвердженні доцільності застосування цієї підстави.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Конституція України від 28 липня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
3. Фойницький І.Я. Курсь уголовного судопроизводства в 2 т. / И.Я. Фойницький. – СПб. : Сенатская типография, 1910– . – Т. 2. – 1910. – 537 с.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1991 року № 2801-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/conv>.
5. Матвиенко Е.А. Уголовное судопроизводство по исполнению приговора / Е.А. Матвиенко, В.Н. Бибило. – Минск : БГУ, 1982. – 206 с.
6. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
7. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 11 жовтня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34054031>.
8. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі : Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14/conv>.
9. Ухвала Комсомольського районного суду м. Херсона від 2 грудня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41749301>.
10. Семенюта І.А. Проблеми доказування тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає виконанню покарання / І.А. Семенюта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chasopysnaru.gr.gov.ua/chasopys/ua/pdf/32015/semenuta.pdf>.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [С.М. Блажівський, Ю.М. Грошевой, Ю.М. Дьомін та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012– . – Т. 2. – 2012. – 664 с.
12. Свиридов М.К. Сущность и предмет стадии исполнения приговора. / М.К. Свиридов. – Томск. : Томский университет, 1978. – 223 с.
13. Матвиенко Е.А. Приговор суда и его исполнение / Е.А. Матвиенко. – Минск : Высшая школа, 1968. – 180 с.
14. Перлов И.Д. Исполнение приговора в советском уголовном процессе / И.Д. Перлов. – М., 1963. – 227 с.

